

**Maciej Mitera, *Zwyczajny faszyzm.
Położenie prawne obywateli II Rzeczypospolitej
w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1944,*
Warszawa 2017, Agencja Wydawnicza CB, ss. 268**

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2019.043>

Problematyka niemieckich ziem polskich w czasie II wojny światowej nie cieszy się po transformacji ustrojowej 1989 roku szczególnym zainteresowaniem rodzimych uczonych. Można powiedzieć, że począwszy od lat dziewięćdziesiątych zauważalny jest wyraźny odwrót od badań nad tym wieloaspektowym zagadnieniem, które, jak wolno sądzić, uznano za dostatecznie dobrze opracowane. Niewątpliwie nie bez znaczenia było też odejście koryfeuszy starszej generacji, w tym wielu niemcoznawców (m.in. Czesław Madajczyk¹, Czesław Łuczak², Karol Marian Pospieszalski³, Franciszek

---

¹ Zob. m.in. Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, t. 1 i 2, Warszawa 1970; idem, *Generalna Gubernia w planach hitlerowskich. Studia*, Warszawa 1961.

² Zob. m.in. Cz. Łuczak, *Pod niemieckim jarzmem (Kraj Warty 1939–1945)*, Poznań 1996; idem, *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979.

³ Zob. np. K.M. Pospieszalski, *Polska pod niemieckim prawem (ziemie zachodnie)*, Poznań 1946; idem, *Niemiecka Lista Narodowa w „Kraju Warty”*, Wybór dokumentów, Poznań

Ryszka⁴, Karol Jonca⁵), którzy w okresie PRL-u byli niezwykle płodni pod względem twórczym, wyprzedzając nawet często niemieckich uczonych w sferze naukowej penetracji tej tematyki. Jak można było przypuszczać, punkt ciężkości po 1990 roku przesunął się przede wszystkim na szczegółowe badania zbrodni sowieckich oraz dziejów PRL-u. Reperkusje tych zjawisk są dotkliwe, gdyż eksploracje na wielu polach zostały zaniedbane, co skutkuje brakiem licznych monografii i oryginalnych ujęć historycznych na podstawie najnowszych ustaleń naukowych czy zagranicznych źródeł archiwalnych. W ostatnich latach m.in. za sprawą uczonych z takich ośrodków, jak Instytut Pamięci Narodowej⁶, Muzeum II Wojny Światowej⁷, Instytut Zachodni w Poznaniu⁸, muzea obozów koncentracyjnych Auschwitz⁹ i Gross-Rosen¹⁰, sytuacja ta ulega pewnej poprawie. Nadal jednak odczuwany jest deficyt prac dotyczących szeroko pojętej historii okupacji III Rzeszy w Polsce (w tym m.in. poszczególnych agregatów władzy nazistowskiej, anatomii zbrodni, dnia codziennego, zjawisk i zachowań społecznych).

Z uwagi na powyższe uwagi należy z tym większym zadowoleniem przyjąć monografię doktora nauk prawnych Macieja Mitery na temat położenia prawnego obywateli II Rzeczypospolitej w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1944, wydaną w roku 2017. Zasluguje ona tym

---

1949; idem, *Hitlerowskie „prawo” okupacyjne w Polsce. Wybór dokumentów, złość 1: Ziemie „wcielone”*; złość 2: *Generalna Gubernia*, Poznań 1952–1958.

⁴ Zob. F. Ryszka, *Państwo stanu wyjątkowego. Rzecz o systemie państwa i prawa w Trzeciej Rzeszy*, Wrocław 1985.

⁵ Zob. K. Jonca, *Polityka narodowościowa Trzeciej Rzeszy na Śląsku Opolskim 1933–1940. Studium polityczno-prawne*, Katowice 1970.

⁶ Zob. m.in. M. Wardzyńska, *Był rok 1939. Operacja niemieckiej policji bezpieczeństwa w Polsce Intelligenzaktion*, Warszawa 2009; *Zapomniani kaci Hitlera. Volksdeutscher Selbstschutz w okupowanej Polsce 1939–1940. Wybrane zagadnienia*, red. I. Mazanowska i T.S. Ceran, Bydgoszcz–Gdańsk 2016.

⁷ Zob. np. J. Urbanek, *Codziennosc w cieniu terroru. Okupacja niemiecka w Polsce 1939–1945*, Gdańsk 2015; Ł. Pawlicka-Nowak, J. Adamska, *Obóz w Chełmnie nad Nerem. Getto wiejskie Czachulec*, Gdańsk 2014.

⁸ Zob. M. Rutowska, *Wysiedlenia ludności polskiej z Kraju Warty do Generalnego Gubernatorstwa 1939–1941*, Poznań 2003; B. Rudawski, *Grabież mienia w Kraju Warty 1939–1945. Działalność Urzędu Powierniczego w Poznaniu*, Poznań 2018.

⁹ Zob. <http://auschwitz.org/rodzaj-publicacji/>, dostęp: 07.11.2019.

¹⁰ Zob. <https://www.gross-rosen.eu/publikacje/>, dostęp: 07.11.2019.

bardziej na uwagę, gdyż jej autor nie jest przedstawicielem cechu historyków i jako sędzia sprawuje obecnie ważną funkcję w wymiarze sprawiedliwości jako członek Prezydium i rzecznik prasowy Krajowej Rady Sądownictwa (od 27 kwietnia 2018 roku). Badacz ten najwięcej prac publikuje właśnie z zakresu prawa¹¹. Omawiana książka stanowi poprawioną wersję pracy doktorskiej Mitery¹², przygotowanej pod kierunkiem prof. Jarosława Wołkonowskiego i obronionej w 2015 roku na Wydziale Prawa na Uniwersytecie w Białymstoku.

Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu rysunków, załączników (mapy, obwieszczenia i schematy organizacyjne odpowiednich władz GG) i indeksu nazwisk. Jej celem jest przedstawienie sytuacji obywateli polskich na terenie GG w odniesieniu do rozwiązań prawnych, ustrojowych, społeczno-gospodarczych z równoczesnym podkreśleniem różnic w położeniu ludności polskiej, żydowskiej i ukraińskiej. Należy podkreślić, że autor już na wstępie sformułował mało oryginalną i znaną już od dawna w literaturze przedmiotu tezę, że sytuacja tamtejszej ludności była determinowana przez ideologię hitlerowską w zakresie segregacji rasowej. Również jego hipotezy pomocnicze, mówiące o występowaniu zróżnicowanej sytuacji prawnej poszczególnych narodowości na obszarze Generalnego Gubernatorstwa, realizacji dyskryminacji rasowej poprzez wspólne działanie wojska, administracji cywilnej, SS, policji oraz sądownictwa, czy o tym, że prawo karne stanowiło główny instrument realizacji zamierzeń nazistowskich, nie są bynajmniej odkrywcze z punktu widzenia dorobku historiografii polskiej, jak i niemieckiej. Wystarczy w tym kontekście wskazać chociażby sztandarowe dzieła Karola Mariana Pospieszalskiego, Czesława Madajczyka, Czesława Łuczaka, Diemut

---

¹¹ Zob. m.in. M. Mitera, *Prawo i postępowanie w sprawach o wykroczenia*, Warszawa 2014; idem, J. Brylak, *Postępowanie karne*, Warszawa 2010; M. Mitera, B. Michalska, *Postępowanie karne wykonawcze*, Warszawa 2011.

¹² Tytuł dysertacji: „Sytuacja ludności polskiej II RP w świetle rozporządzeń Hansa Franka i analiz Rządu Polskiego na uchodźstwie”.

Majer¹³ czy Martina Broszata¹⁴ dotyczące polityki III Rzeszy w okupowanej Polsce. Można zatem rzec *nihil novi sub sole*. Niemniej należy oddać autorowi, że nie rości sobie „prawa patentowego” i w trakcie swego wywodu przywołuje często ustalenia większości wymienionych uczonych.

W rozdziale pierwszym Mitera analizuje ustroj GG i prawny charakter tego podmiotu, wskazując, że ideologiczną podstawę do stosowania odpowiednich rozwiązań prawnych na tym terenie stanowiły segregacja rasowa, antysemityzm, idee przestrzeni życiowej i imperializm nazistowski. To na podstawie tych założeń tworzono przepisy, które eliminowały „narodowo obcych” z obszarów życia społecznego, prawnego, kulturalnego i gospodarczego. W rozdziale tym autor zwraca także uwagę na ewolucję planów hitlerowskich wobec Polski, a potem Generalnego Gubernatorstwa, których konsekwencją było stworzenie wodzowskiego wzorca administracji „kraju przybocznego” Rzeszy (*Nebenland*), jak traktował ten obszar jego skorumpowany wielkorządca Hans Frank. Mitera opisuje przy tym rzetelnie instytucje administracji centralnej i podział administracyjny GG. Dominuje tu jednak narracja strukturalna, która praktycznie całkowicie pomija aspekt personalnego spojrzenia na głównych aktorów kształtujących rzeczywistość okupacyjną w GG, w tym przybliżenia chociażby postaci i kariery politycznej samego Franka przed 1939 rokiem. Podobnie rzecz się ma z charakterystyką elit urzędniczych i ich mentalności „rasy panów” w Generalnym Gubernatorstwie. Szczególnie aktywni byli starostowie powiatowi i miejscy (*Kreishauptleute*), którzy zachowywali się wręcz jak książęta dzielni i niejednokrotnie podejmowali zbrodnicze działania z własnej inicjatywy, ostentacyjnie bogacąc się przy tym kosztem miejscowej ludności¹⁵.

W kolejnym rozdziale autor zajmuje się opisem struktury narodowościowej GG, który poprzedzony jest charakterystyką składu i stosunków

¹³ D. Majer, „Narodowo obcy” w Trzeciej Rzeszy: przyczynek do narodowo-socjalistycznego ustawodawstwa i praktyki prawniczej w administracji i wymiarze sprawiedliwości ze szczególnym uwzględnieniem ziem wcielonych do Rzeszy i Generalnego Gubernatorstwa, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytut Pamięci Narodowej, tłum. T. Skoczny, Warszawa 1989.

¹⁴ M. Broszat, *Nationalsozialistische Polenpolitik 1939–1945*, Stuttgart 1961.

¹⁵ Zob. szerzej M. Roth, *Herrenmenschen. Die deutschen Kreishauptleute im besetzten Polen – Karrierewege, Herrschaftspraxis und Nachgeschichte*, Göttingen 2007.

narodowościowych na tych terenach w okresie przedwojennym. Rozdział ten napisany jest rzeczowo, lecz nie wnosi wiele nowego do ugruntowanej w piśmiennictwie wiedzy na ten temat. Niemniej Mitera słusznie zwraca uwagę, że antagonizmy między Polakami, Ukraińcami, Żydami czy Niemcami przed rokiem 1939 ułatwiały później administrowanie przez okupanta Generalnym Gubernatorstwem zgodnie z maksymą „dziel i rządź”. Chodziło tu również o tworzenie przepisów prawa mających na celu zróżnicowanie sytuacji poszczególnych grup ludności zgodnie z panującą teorią rasy, która Żydów pozbawiała w ogóle prawa do egzystencji, zaś Polakom wyznaczyła rolę pośledniej „masy etnicznej” i narodu niewolników. Z kolei Ukraińcy, m.in. z uwagi na większą gotowość do kolaboracji, zostali przez Niemców w pewien sposób uprzywilejowani pod względem narodowościowym, o czym świadczy chociażby fakt, że w utworzonym w sierpniu 1941 roku dystrykcie Galicja władze niemieckie zachowały dla nich szkolnictwo, policję oraz ograniczony samorząd.

Rozdział trzeci, będący właściwym tematem pracy, stanowi niewątpliwie najlepszą pod względem merytorycznym część rozważań Mitera. Badacz analizuje w nim szczegółowo konkretne rozwiązania prawno-materialne, które obowiązywały w GG, ze szczególnym uwzględnieniem prawa karnego, cywilnego, prawa pracy oraz ubezpieczeń społecznych. Z kolei regulacje prawa administracyjnego zostały zaprezentowane w odniesieniu do sytuacji prawnej ludności żydowskiej, warunków życia, cen, funkcjonowania określonych grup zawodowych, ograniczenia swobód obywatelskich tzw. obcoplemiennych oraz restrykcji w dostępie do kultury i szkolnictwa. Wprowadzanie w życie wszystkich narzuconych przez władze okupacyjne reglamentacji w duchu segregacji rasowej oraz egzekwowanie drakońskiego systemu zakazów i nakazów miało charakter zbrodniczy oraz odbywało się za pomocą prawa karnego. Jego celem była walka z „obcym rasowo elementem” poprzez ciągłe zaostrzanie represji karnych i rozszerzania penalizacji, co znalazło swój wyraz szczególnie w rozporządzeniu o „zwalczaniu zamachów na niemieckie dzieło odbudowy” (zwanym rozporządzeniem o sabotażu) z 2 października 1943 roku. Generalne Gubernatorstwo było miejscem obowiązywania paragrafu śmierci, gdzie nawet za sam zamiar popełnienia „przestępstwa” wobec niemieckiej wspólnoty narodowej można było stracić życie. Mitera zauważa wprawdzie, że twórcy systemu dyskryminacji

prawnej to kompetentni fachowcy w swojej dziedzinie, z których większość posiadała stopień naukowy doktora nauk prawnych, lecz nie podejmuje się w ogóle charakterystyki ich życiorysów i motywów działania. W efekcie umyka mu szerszy problem tzw. pokolenia bezwarunkowości, które jako część niemieckiej elity intelektualnej wsparło swoim zapałem i talentami realizowaną przez Hitlera ludobójczą politykę rasową¹⁶.

Autor rozpatruje także proceder drenażu ekonomicznego podbitego terenu, wywłaszczenia i konfiskaty mienia żydowskiego oraz polskiego przez nazistowskie instytucje powiernicze. Wypada tylko żałować, że nie odwołuje się w tej materii do ustaleń historiografii niemieckiej, która ostatnimi czasy ma na tym polu warte podkreślenia osiągnięcia¹⁷. Szkoda również, że Mitera nie odniósł się choć w kilku zdaniach do sytuacji prawnej obywateli II RP na ziemiach polskich wcielonych do Rzeszy, choćby w Kraju Warty, gdzie po wprowadzeniu tzw. dekretu o Polakach (*Polenstrafrechtsverordnung*) w grudniu 1941 roku radykalnie zaostrożono prawo karne wobec „narodowo obcych”¹⁸. Monografia dotyczy wprawdzie *stricte* Generalnego Gubernatorstwa, lecz próba nawet związłego ujęcia komparatystycznego procesu radykalizacji procedury karnej w różnych częściach okupowanej Polski wzbogaciłaby niewątpliwie wartość poznawczą wywodów autora.

W przedostatnim rozdziale Mitera opisuje instytucje wymiaru sprawiedliwości na obszarze GG, a mianowicie dualistyczny model sądownictwa z jego podziałem na sądownictwo niemieckie oraz polskie (nieniemieckie). Wszystkie sądy niemieckie – zarówno powszechne, jak

---

¹⁶ Grupa osób z klasy średniej, które miały wykształcenie wyższe (głównie humaniści lub prawnicy) i w czasie depresji gospodarczej w Niemczech, w wieku mniej więcej trzydziestu lat, dostrzegły szanse kariery w ruchu nazistowskim, zwłaszcza w SS i NSDAP. Zob. M. Wildt, *Generation des Unbedingten: das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*, Hamburg 2003; *Zbrodnie nierozliczone. Heinz Reinefarth i Powstanie Warszawskie. Z dr. Philippem Martim, autorem książki Sprawa Reinefartha, rozmawiają Filip Gańczak i Maciej Foks*, „Biuletyn IPN” 2017, nr 7–8, s. 186.

¹⁷ Zob. B. Rosenkötter, *Treuhandpolitik. Die „Haupttreuhandstelle Ost“ und der Raub polnischer Vermögen 1939–1945*, Essen 2003; I. Loose, *Kredite für NS-Verbrechen. Die deutschen Kreditinstitute in Polen und die Ausraubung der polnischen und jüdischen Bevölkerung 1939–1945*, München 2007.

¹⁸ Zob. szerzej M. Becker, *Mitstreiter im Volkstumskampf. Deutsche Justiz in den eingegliederten Ostgebieten 1939–1945*, München 2014.

i wyjątkowe – stosowały niemieckie prawo karne materialne i były instrumentami realizacji hitlerowskiej polityki rasowej. Do sądów wyjątkowych należały sądy doraźne wojskowe (działające w okresie zarządu wojskowego), sądy specjalne (*Sondergerichte*), sądy wojskowe, sądy karno-administracyjne i policyjne sądy doraźne (*Polizeistandgerichte*), które jako część imperium SS nie podlegały resortowi sprawiedliwości Generalnego Gubernatorstwa. Szczególnie złą sławą zapisały się te ostatnie. Policyjne sądy doraźne orzekały w każdej sprawie o zakłócanie „niemieckiego dzieła odbudowy” i ferowały z reguły karę śmierci lub deportację do obozu koncentracyjnego, co zwykle odbywało się bez przesłuchania i pod nieobecność oskarżonego. Mitera trafnie zauważa, że w toku okupacji w GG nastąpiła marginalizacja wymiaru sprawiedliwości, a dominującą rolę w tym względzie zaczęła stopniowo odgrywać policja i SS. W Generalnym Gubernatorstwie utrzymano trzystopniową organizację sądownictwa polskiego (sądy grodzkie, sądy okręgowe, sądy apelacyjne), którego organy miały znikomą samodzielność jurydyczną (podlegały nadzorowi szefa dystryktu) i zajmowały się przede wszystkim pospolitą przestępczością. Autor wskazuje, że dopiero kilkanaście miesięcy po wcieleniu dystryktu Galicja utworzono tam sądownictwo nieniemieckie, gdzie większość stanowisk kierowniczych piastowali sędziowie ukraińscy. Zaletą tej części książki Mitery jest to, że podaje on przykłady konkretnych spraw i wyroków, które zapadały przed sądami specjalnymi w GG, które obrazują nieludzkie oblicze nazistowskiego wymiaru sprawiedliwości.

W rozdziale piątym Mitera zajmuje się aparatem policji w GG, solidnie charakteryzuje jego schemat administracyjno-prawny oraz policyjne jednostki pomocnicze na tym terenie (m.in. *Sonderdienst*, policja kolejowa, fabryczna, policja granatowa, ukraińska policja pomocnicza, Żydowska Służba Porządkowa itp.), które były elementem niemieckiej maszyny okupacyjnej. Mitera trafnie akcentuje, że od początku istnienia Generalnego Gubernatorstwa widoczny był silny konflikt między Frankiem a siłami bezpieczeństwa reprezentowanymi przez namiestnika Heinricha Himmlera w terenie, czyli Wyższego Dowódcę SS i Policji. Obie te struktury odznaczały się bowiem swoistą autonomią, co powodowało, że często dochodziło do sporów kompetencyjnych pomiędzy tymi agregatami władzy nazistowskiej w kwestii metod realizacji polityki narodowościowej. Tarcia te były

szczególnie widoczne, gdy miejscowym zwierzchnikiem SS i policji był Friedrich Wilhelm Krüger (1939–1943). W kontekście funkcjonowania niemieckiego aparatu okupacyjnego w Generalnym Gubernatorstwie autor nie poruszył szerzej problemu prób germanizacji (poza zagadnieniem Goralenvolku) oraz planów kolonizacyjnych dla tego obszaru, zwłaszcza w kontekście dystryktu lubelskiego (projekt „Zamość” w latach 1942–1943). W rezultacie z książki Mitera nie dowiemy się niestety wiele o funkcjonowaniu konkretnych instancji w ramach SS (m.in. Główny Urząd Rasy i Osadnictwa, Główny Urząd Kolonizacyjny dla Niemców Etnicznych), które zajmowały się szeroko pojętą inżynierią ludnościową, w tym selekcją rasową, problemem volksdeutschów i wcielaniem w życie zbrodniczych projektów utworzenia z GG osadniczego „wschodniego przyczółka”, sprzężonych z realizacją tam „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”¹⁹.

Ważną część podstawy źródłowej rozpatrywanej monografii stanowią zgromadzone w Archiwum Akt Nowych raporty Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Rządu Polskiego na uchodźstwie dotyczące sytuacji w okupowanym kraju z lat 1940–1944 (Studium Polski Podziemnej w Londynie), będące wartościowym źródłem informacji o sytuacji faktycznej i prawnej w GG. Autor korzystał także z Centralnego Archiwum Wojskowego (akta Oddziału VI Sztabu Generalnego Naczelnego Wodza), Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwów Państwowych w Lublinie i Krakowie, zasobu bibliotecznego Archiwum Państwowego w Radomiu (Dzienniki Rozporządzeń Generalnego Gubernatora) czy Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (kartoteka źródłowa Polskiego Państwa Podziemnego pt. „Polska pod okupacjami”). Warto odnotować, że Mitera sięgnął również do materiałów z Archiwum Federalnego w Berlinie-Lichterfelde, a konkretnie do zespołu Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy w kontekście niemieckich planów wobec Polski. Jeśli chodzi o literaturę przedmiotu, autor najczęściej cytował prace Andrzeja Wrzyszcza²⁰,

¹⁹ Zob. I. Heinemann, *Rasa, ziemia, niemiecka krew: Główny Urząd Rasy i Osadnictwa SS i nowy porządek rasowy Europy*, tłum. J. Górny, Gdańsk 2014, s. 297–343; B. Musiał, *Deutsche Zivilverwaltung und Judenverfolgung im Generalgouvernement. Eine Fallstudie zum Distrikt Lublin 1939–1944*, Wiesbaden 1999, s. 193 i n.

²⁰ Zob. m.in. A. Wrzyszczyk, *Okupacyjne sądownictwo niemieckie w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945. Organizacja i funkcjonowanie*, Lublin 2008; idem, *Z badań nad*

specjalisty od systemu prawnego GG, Alberta Weha²¹ (pozycji zawierającej rozporządzenia Franka i akty wykonawcze do nich wydane), niemieckiego badacza historii prawa Diemuta Majera, Janusza Gumkowskiego i Tadeusza Kułakowskiego²², a także Tadeusza Cypriana i Jerzego Sawickiego²³. Ponadto Mitera korzystał ze znanych opracowań Czesława Madajczyka, Czesława Łuczaka, Dietera Schenka²⁴, Tomasza Szaroty²⁵ czy Marka Mączyńskiego²⁶. Autor nie posiłkuje się w szerszym zakresie pozycjami z historiografii niemieckiej czy anglosaskiej, ewentualnie wydanymi w języku polskim, co przyczynia się do tego, że jego ustalenia badawcze nie są nowatorskie pod względem poznawczym i nie stanowią żadnego *novum* dla polskiej społeczności naukowej.

Pomimo podniesionych wyżej krytycznych uwag należy w konkluzji odnotować, że monografia Mitera przedstawia wysoką wartość merytoryczną i stanowi cenną syntezę oraz rzetelne usystematyzowanie wiedzy na temat nazistowskiego systemu prawnego panującego w Generalnym Gubernatorstwie. Również założenia metodologiczne i warsztatowe pracy zasługują na pozytywną ocenę, podobnie jak sama konstrukcja poszczególnych rozdziałów książki. Kompleksowa metoda prezentacji tytułowego zagadnienia na płaszczyznach teoretyczno-doktrynalnej, normatywnej, politycznej, gospodarczej i społecznej jest przejrzysta oraz konsekwentnie realizowana przez Mitera. Autor starannie i miejscami niezwykle szczegółowo, nieraz nadużywając cytatów, kreśli teorię i praktykę polityki dyskryminacji rasowej,

---

administracją wymiaru sprawiedliwości w Generalnym Gubernatorstwie (1939–1945), „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2003, nr 2, s. 285–305.

²¹ A. Weh, *Prawo Generalnego Gubernatorstwa*, Kraków 1941.

²² J. Gumkowski, T. Kułakowski, *Zbrodniarze hitlerowscy przed Najwyższym Trybunałem Narodowym*, Warszawa 1966.

²³ T. Cyprian, J. Sawicki, *Siedem procesów przed Najwyższym Trybunałem Narodowym*, Poznań 1962.

²⁴ D. Schenk, *Hans Frank. Biografia generalnego gubernatora*, tłum. K. Jachimczak, Kraków 2009.

²⁵ T. Szarota, *Okupowanej Warszawy dzień powszedni. Studium historyczne*, Warszawa 2010.

²⁶ M. Mączyński, *Organizacyjno-prawne aspekty funkcjonowania administracji bezpieczeństwa i porządku publicznego dla zajętych obszarów polskich w latach 1939–1945 ze szczególnym uwzględnieniem Krakowa jako stolicy Generalnego Gubernatorstwa*, Kraków 2012.

która panowała we wszystkich dziedzinach życia okręgu Hansa Franka, odciskając swoje śmiercionośne piętno na losie jego „obcych etnicznie” mieszkańców. Wszystko to sprawia, że monografię Marcina Mityry można z czystym sumieniem polecić czytelnikom zainteresowanym problematyką wojny i okupacji niemieckiej w Polsce w latach 1939–1945.

Wojciech Wichert (Szczecin)
ORCID: 0000-0003-1335-592X

*Golgota kobiet. Relacje więźniarek Ravensbrück
i innych obozów koncentracyjnych
ze zbiorów Polskiego Instytutu Źródłowego w Lund,
wstęp i wybór dokumentów Zbigniew Stanuch,
IPN Szczecin, Szczecin–Warszawa 2018,
160 ss. + płyta CD*

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2019.044>

Badania nad dziejami obozów koncentracyjnych stanowiły przed 1989 rokiem dosyć istotny segment polskiej historiografii dotyczącej II wojny światowej. Liczne wydawane wówczas publikacje, często w formie wspomnieniowej (literatura obozowa), miały zaświadczać przede wszystkim o polskiej martyrologii, będącej efektem hekatombi niemieckiej okupacji. Po transformacji ustrojowej możemy zaobserwować znaczne osłabienie